

NOTEER NU REEDS IN UW AGENDA!

VAV BEZOEKT OP
ZATERDAG 9 NOVEMBER
THE WORLD OF BRUEGEL
IN BLACK AND WHITE
Paleis van Karel van
Lotharingen, Museumplein 1,
Brussel.

Lidgeld VAV

Gewoon lid €75

Arts in opleiding of zonder praktijk €35

Artsenkoppel €90

Artsenkoppel in opleiding of zonder praktijk €45

Steunend lid €100

KBC IBAN nr.: BE22 4073 0622 5147

Secretariaat VAV: Dascottelei 78 2100 Deurne

Tel. 0468-309334 (NIEUW NUMMER)

e-post: info@vgv.be

webstek: www.vlaamsartsenverbond.org

Het secretariaat is open op

dinsdag en donderdag (9 u-17.30 u).

RAAD VAN BESTUUR

Voorzitter: Geert Debruyne

Ondervoorzitter: Lieve Van Ermen

Secretaris: Bart Garmyn

Penningmeester (cultuur): Jan Dockx*

Leden: Albert Baert, Chris Geens, Frank Goes

(hoofdredacteur *Periodiek*), Piet Jongbloet, Eric Ponette*,

Jan Van Meirhaeghe*

RAAD VOOR ADVIES

prof. dr. R. Casteels, KU Leuven

prof. dr. D. De Looze, UGent

prof. dr. L. Denis, Oncologisch Centrum Antwerpen

prof. dr. A. Dupont, VUB

prof. dr. J. Peers, KU Leuven

prof. dr. P. Van Cauwenberge, voorzitter HoGent

prof. dr. Ph. Vandekerckhove, Rode Kruis Vlaanderen

prof. dr. D. Brutsaert, UAntwerpen

PERIODIEK

Redactieraad: prof. dr. A. Baert, dr. J. Dockx,

prof. dr. C. Geens, dr. P.H. Jongbloet, prof. dr. E. Ponette,

dr. J. Van Meirhaeghe, dr. B. Garmyn

Verantwoordelijke uitgever: dr. F. Goes,

Sionkloosterlaan 7, 2930 Brasschaat

Hoofdredacteur: dr. F. Goes

Redactie cultuur: dr. P.H. Jongbloet

De gepubliceerde bijdragen verschijnen onder
de verantwoordelijkheid van de auteurs.

Layout: www.xpair.be

Drukkerij: Jules De Winter, Bisschoppenhoflaan 216,

2100 Deurne, tel. 03/232.20.22, fax. 03/225.15.84

INHOUD

VOORWOORD	3
CITATEN	4
FORUM	5
MEDISCHE ACTUALITEIT	11
(F)ACTUEEL	17
CULTUUR	
Boeken	18
Muziek	20
Film	23

UITNODIGING:

WETENSCHAPPELIJK SYMPOSIUM
VLAAMS ARTSENVERBOND VZW

GEZONDHEIDSZORG VOOR DE VLAMINGEN
met bijzondere aandacht voor Brussel en
de Vlaamse Rand

ZATERDAG 12 oktober 2019 - 8.45 u

Herman Teirlinckauditorium

KBC Groep nv

Havenlaan 2, 1080 Brussel

Parking te bereiken via de Opzichterstraat

Woord van de voorzitter

Dit zijn de laatste dagen vóór het aanstaande VAV-symposium. Voor wie nog niet inschreef het ogenblik dat alsnog meteen te doen via de klassieke weg op papier of elektronisch of via de webstek. De registratie van een groot aantal deelnemers uit eigen rang blijft de voornaamste peiler voor de uitstraling van het Vlaams Artsenverbond. Het bestuur heeft niets onverlet gelaten om zoveel mogelijk belanghebbenden aan te spreken en mag nu al trots zijn op een bijzonder grote interesse uit de politieke wereld en meer nog het zogenaamde ‘middenveld’. Dat oogt alvast zeer positief voor het debat in aansluiting met de vier lezingen.

Het uitblijven van een federale regeringsvorming maakt de belangrijkheid van het besproken thema, “Gezondheidszorg voor de Vlamingen”, met bijzondere aandacht voor Brussel en de Vlaamse Rand nog groter. Dat moet naast het VAV-memorandum van 2 april 2019 handelend over de communautarisering van de gezondheidszorg en het instellen van een Vlaamse sociale zekerheid, gepubliceerd in het laatste nummer van Periodiek, de leidraad blijven voor alle Vlaamse politieke partijen die aan de onderhandelingen deelnemen.

Ondanks de demografische veranderingen in het hoofdstedelijk gewest en bij uitbreiding Vlaams-Brabant de laatste decennia moeten de eisen van de Vlamingen er onverkort blijven gelden. Maar doen Brusselse Vlaamse politieke partijen daar wel alles voor? De vraag stellen is ze beantwoorden als men het Brusselse regeerakkoord erop naleest.

Over uitgerekend deze problematiek wordt een eerste bijdrage in dit nummer gepubliceerd. Er bestaat immers op vandaag een Europese richtlijn, die toelaat dat artsen uit andere EU-landen slechts één taal kennen om in België praktisch uit te oefenen. Dat is totaal onaangepast aan de Belgische situatie. Een correcte communicatie van arts (en elke andere zorgverstreker) en de zorgbehoevende kan enkel in diens moedertaal.

Verder blijft ook schijnbaar het Franstalig landsgedeelte ‘demandeur de rien’, ook al dreigt vanaf 2024 een zeer serieus financieringsprobleem. Bevoegdheidsbijeenvoeging en responsabilisering voor het eigen beleid lijkt aan Franstalige kant gewoon ondenkbaar. Bedenk daarbij best dat de zeldzame beleidsdomeinen die integraal werden toevertrouwd aan de regio’s/gemeenschappen veelal in een mislukking resulteerden in het zuiden van het land, terwijl dat nochtans al jaren kan rekenen op een massale financiële ondersteuning van het noorden en de Europese Unie. Het voorbeeld bij uitstek: het onderwijs. En ... zon-

der de financiële transfers, het grootst binnen de sociale zekerheid, lijkt de federale restbevoegdheid aldaar zelfs overbodig.

Drukkingsgroepen moeten in deze tijden van regeringsvormingen dubbel alert blijven, daar de beleidsopties voor in principe voor de volgende vijf jaar worden vastgelegd. Nogmaals dergelijke periode bevrozing van alle communautaire thema’s brengt misschien de definitieve val van het land teweeg, maar -als dat al gebeurt- zal het dan onvermijdelijk in grote chaos zijn. Vergelijk dat maar met een “no-deal-Brexit” ! Dat voorkomen moet nu de extra inspanning van het Vlaams Artsenverbond in het nastreven van zijn missie bepalen. Een succesvol, en dus druk bijgewoond symposium op 12 oktober is daarvan een eerste aanzet. Aan elk VAV-lid om haar/zijn verantwoordelijkheid op te nemen.

Schrijf je vandaag nog in. Nood breekt ‘wet’, of in ieder geval elk excuus. Waardering en dank verzekerd.

Geert Debruyne, voorzitter

De beste manier om iets te leren
is er les in te geven.

Seneca

Indien een plan niet werkt. verander dan
het plan-maar nooit het doel.

Schots spreekwoord

Vroeger hield men van de mensen en
werden dingen gebruikt. Nu worden
mensen gebruikt en worden de dingen
bemind

Dalai Lama

Grote geesten bespreken ideeën. Middel-
matige geesten discutereren over gebeur-
tenissen

Eleanor Roosevelt

REGLEMENTERING VAN DE TAAL ARTS-PATIËNT IN BELGIË

In deel 1 worden de huidige in België geldende taalreglementen in de omgang van de arts met de patiënt opgefrist. In deel 2 wordt geschetst hoe het in de huidige EU-richtlijn voor in België immigrerende artsen uit een ander EU-land volstaat één in België officieel gesproken taal te kennen om er praktisch uit te oefenen en hoe die richtlijn onaangepast is aan de Belgische situatie met vier taalgebieden. Oplossingen voor dat probleem worden voorgesteld. In deel 3 blijkt dat vermelde oplossingen ook kunnen gelden voor in België immigrerende artsen van buiten de EU.

1. VOOR ARTSEN MET BELGISCH DIPLOMA

De wet van 22 augustus 2002 inzake de patiëntenrechten vermeldt in hoofdstuk II, artikel 7 §2, dat de communicatie tussen zorgverstreker en patiënt moet gebeuren in een duidelijke taal (1).

Dat patiëntenrecht wordt bovendien door de Orde der Artsen onderschreven (2). In dat verband citeert Marc van Impe, hoofdredacteur nieuwsbrief Mediquality, de Orde: “Het is aanbevelenswaardig, met het oog op een gezonde verhouding tussen patiënt en behandelende geneesheer, dat de arts de taal van zijn patiënten spreekt. Wanneer de geneesheer bij zijn betrekkingen met de patiënt communicatiemoeilijkheden ondervindt, zal hij de nodige maatregelen treffen om deze toestand te verhelpen, bijvoorbeeld door beroep te doen op een tolk of door de patiënt te verwijzen naar een andere collega die de taal van de patiënt spreekt.” (3) De realisatie van dit patiëntenrecht wordt echter beperkt door artikel 30 van de Grondwet dat bepaalt dat het gebruik van de in België gesproken talen vrij is behalve voor handelingen van het openbaar gezag en voor gerechtszaken (4). Daarbij gelden de wetten op het gebruik van de talen in bestuurszaken (5). Hoofdstuk II omschrijft de indeling van België in vier taalgebieden: het Nederlandse, het Franse, het Duitse en Brussel-Hoofdstad. Het ligt dus in de logica der dingen dat artsen in Vlaanderen in het Nederlands, in

Wallonië in het Frans, in de Duitse regio in het Duits, en in Brussel in het Nederlands en het Frans met hun patiënten kunnen communiceren. Wettelijk kan dit echter enkel afgedwongen worden in openbare diensten en gerechtszaken.

Dat betekent dat bv. in de IRIS-ziekenhuizen, de openbare ziekenhuizen van Brussel-Hoofdstad, de communicatie met de patiënten zowel in het Nederlands als in het Frans moet kunnen verlopen. De private en de drie Brusselse universitaire ziekenhuizen vallen niet onder de taalwetgeving, doch voor de dringende medische hulp wordt een uitzondering gemaakt: de taalwetgeving is altijd van toepassing wanneer een patiënt wordt opgenomen via een erkende spoedgevallendienst, de 100 of een mobiele urgentiegroep (MUG). De patiënt heeft dan recht op verzorging en administratieve hulp in het Nederlands en het Frans vanaf zijn opname tot zijn ontslag of doorverwijzing naar een andere afdeling in het ziekenhuis (6).

2. VOOR IN BELGIË IMMIGRERENDE ARTSEN UIT EEN ANDER EU-LAND

Binnen de EU geldt de stelregel van vrij verkeer van personen. Doch van in België immigrerende artsen mag logischerwijze verwacht worden dat zij zich schikken naar voor Belgische artsen geldende reglementen.

Op de agenda van het EU-parlement in Straatsburg van 8 oktober 2013 werd een amendement over de taalkennis van immigrerende artsen uit andere EU-landen geplaatst met als inhoud: “... De taalproef beperkt zich tot de kennis van één officiële taal van de plek waar de aanvrager zich wenst te vestigen of zijn diensten wil aanbieden ...” Europees parlamentslid Marc Demesmaeker diende een technische amendering in om de taalvoorwaarden uit de tekst te halen en de regulering van de taalkennis aan de lidstaten over te laten. Tijdens de plenaire stemming op 9 oktober 2013 haalde deze technische amendering echter geen meerderheid (7).

Als gevolg van deze stemming werd door de EU op 20 november 2013 meegedeeld dat de lidstaten erop moeten

toezien dat de controles beperkt blijven tot de kennis van één officiële taal van de ontvangende lidstaat (8).

Op 13 september 2017 diende kamerlid Yoleen Van Camp een wetsvoorstel in over een taaltest voor zorgverstrekkers afkomstig uit een EU-land teneinde de kwaliteit en veiligheid van de gezondheidszorg te waarborgen (9).

Dat wetsvoorstel houdt in dat de beoefenaars van gezondheidszorgberoepen hun beroep alleen mogen uitoefenen indien ze kunnen bewijzen de officiële taal of talen van het taalgebied, waar ze hun beroep uitoefenen, machtig zijn. Concreet betekent dat Nederlands in het Nederlandse taalgebied, Frans in het Franse, Duits in het Duitse, en Nederlands en Frans in Brussel-Hoofdstad. Dat bewijs kan geleverd worden aan de hand van de taal waarin het diploma is opgesteld of door een taalexamen.

Van Camp argumenteert dat de Raad van State weliswaar bevestigt dat artikel 30 van de Grondwet niet toelaat het taalgebruik in de relatie tussen arts en patiënt te regelen, doch dat volgens de Raad dat Grondwetsartikel zich niet verzet tegen het stellen van beroepsuitoefeningsvoorwaarden, die in het belang van de volksgezondheid uitsluitend de kennis van een of andere taal betreffen.

Van Camp verwijst ook naar voorbeelden uit het buitenland. “In 2015 heeft het Engelse Parlement een wet aangenomen die alle zorgverleners uit het buitenland afkomstig verplicht om een taaltest af te leggen. (...) Door de nieuwe wet zijn alle buitenlanders, dus ook de inwoners van EU-lidstaten, die in de Engelse medische sector willen werken, verplicht om de taaltest af te leggen.”

“In Nederland heeft minister Edith Schippers (VWS) op 29 oktober 2015 in een brief aan de tweede kamer aangekondigd dat alle nieuwe buitenlandse zorgverleners, voordat zij worden ingeschreven in het BIG-register (= beroepen in de individuele gezondheidszorg), een bewijs van voldoende Nederlandse taalvaardigheid moeten voorleggen. De Europese wijzigingsrichtlijn 2013/55/EU geeft de lidstaten ruimte om voortaan voor beroepen met veiligheidsimplicaties voor de patiënt een verklaring omtrent taalkennis te verlangen.”

Bij navraag over de evolutie van het wetsvoorstel van Yoleen Van Camp bleek dat het tijdens de vorige legislatuur wel behandeld doch deels geblokkeerd werd en dat zij het opnieuw ingediend heeft.

In De Standaard van 7 februari 2019 pleitte Dr. Marc Moens, als voorzitter van de Belgische Vereniging van Artsensyndicaten (BVAS), voor de organisatie van een ingangsexamen voor buitenlandse artsen.

Hij verwees daarbij naar Nederland waar voor buitenlandse artsen een taalexamen en een examen over de kennis van

het Nederlandse gezondheidssysteem ingericht wordt. Hij deelde mee dat minister Maggie De Block dat vorig jaar op de tafel legde, doch dat het initiatief toen strandde op een communautair conflict tussen de toenmalige regeringspartners N-VA en MR: “De vrees leeft dat het een slinkse poging is om de Brusselse artsen tweetaligheid op te leggen, maar dat is onterecht.” (10)

Uit contact met Dr. Moens blijkt dat hij de taaltest, zoals in Nederland wordt gebruikt, in de eerste plaats voor EU-artsen bedoelde en bedoelt omdat zij vrij in de EU kunnen circuleren en, zonder enige kennis van de taal waar ze zich vestigen, kunnen praktiseren. (De enige door de EU gestelde taalvoorwaarde is namelijk dat zij één officiële taal van de ontvangende lidstaat spreken, red.) Verder meldde hij dat het probleem van verdringing van de eigen studenten en/of kandidaat-studenten geneeskunde zich vooral voordoet in het Brussels en Waals Gewest (11).

3. VOOR IN BELGIË IMMIGRERENDE ARTSEN VAN BUITEN DE EU

Voor deze groep artsen verduidelijkte Dr. Moens dat de taaltest voor artsen van buiten de EU ook gewenst is en altijd al kon afgenomen worden. Hij voegde eraan toe dat men echter nooit taalexamens georganiseerd heeft voor niet EU-artsen omdat de overgrote meerderheid van hen afkomstig was en is uit de Franstalige landen van zwart Afrika en dat voor de Franstalige universiteiten die hen binnenbrachten volstond (11).

BESLUIT:

De Europese richtlijn, die toelaat dat artsen uit andere EU-landen slechts één taal kennen om in België praktijk uit te oefenen, is totaal onaangepast aan de Belgische situatie met vier taalgebieden. Dat is voor ons onaanvaardbaar. De voorstellen om hieraan te verhelpen liggen op tafel. Waarop wachten onze politici?

Eric Ponette, mede namens Lieve Van Ermen,
10 augustus 2019

Referenties

1. Wet van 22 augustus 2002 inzake patiëntenrechten: <https://www.ejustice.just.fgov.be>
2. Wetgeving Orde der Artsen, zie 2/c Specifieke wetgeving patiëntenrechten: <https://www.ordomedic.be/nl/orde/wetgeving>
3. Marc van Impe: Moet u de taal van de patiënt spreken? www.mediquality.net 13.11.18
4. De Belgische Grondwet, artikel 30 inzake het gebruik van de in België gesproken talen: https://www.senate.be/doc/const_nl.html
5. Wetten van 18 juli 1966 op het gebruik van de talen in bestuurszaken: http://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/change_lg.pl?language=nl&la=N&table_name=wet&cn=1966071831
6. Huis voor Gezondheid Brussel – Taalwetgeving: www.huisvoorgezondheid.be
7. Eric Ponette: Balans, Periodiek okt-nov-dec 2013, p. 9: www.vlaamsartsenverbond.org
8. Richtlijn 2013/55/EU van het Europees Parlement en de Raad, artikel 53, Talenkennis: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/NL/TXT/?uri=celex%3A32013L0055>
9. Wetsvoorstel betreffende een taaltest voor zorgverstrekkers afkomstig uit een EU-land ten einde de kwaliteit en veiligheid van de gezondheidszorg te waarborgen, ingediend door Yoleen Van Camp op 13 september 2017: <https://www.dekamer.be/kvvcr/showpage.cfm?section=/flwb&language=nl&cfm=flwbn.cfm?lang=N&legislat=54&dossierID=2661>
10. Simon Andries: Meer buitenlandse dan Belgische starters in Brussel, De Standaard 07.02.19
11. E-brief van Dr. Marc Moens over taaltest buitenlandse artsen op 05.08.19

HONDERD JAAR DUITSTALIG BELGIË

Op 11/11/2019 verraste Albert Gehlen, gewezen parlementair van Duitstalig België, mij met een schitterende lezing over de 100-jarige geschiedenis van Duitstalig België voor Pro Lege. Meerderen onder ons is dit gebied onbekend, en voor mij als Vlaming, waren ook mijn oren gespist. Inderdaad dit gebied werd in 1919 tijdens het Verdrag van Versailles losgemaakt van Duitsland en aan België toegewezen als compensatie en vergoeding voor WO I. Het zou best niet ‘Oostkantons’ worden benoemd, maar “Eupen-Malmedy”. Eigenlijk moeten we Malmedy weglaten omdat deze regio sinds de vroege Middeleeuwen Waals is.

De heer Gehlen, die perfect Nederlands spreekt, gaf mij een bundel informatie, waar ik uit put om dit artikel te schrijven. Hij promoveerde aan de Universiteit Luik in 1964 als licentiaat in Germaanse filologie en werd leraar in het hoger secundair onderwijs aan het Instituut Maria Goretti in Sankt Vith. Politiek werd hij actief bij CSP, de Duitstalige afdeling van PSC, en van 1971 tot 1976 was hij er voorzitter. In 1988 werd hij verkozen tot gemeenteraadslid van Sankt Vith, waar hij burgemeester werd (1989- 1994). Daarna werd hij naar de oppositie verwezen. In 2006 nam hij, na meer dan dertig jaar activiteit, afscheid van de politiek.

Voor de CSP zetelde hij van 1973 tot 1984 in de Cultuurraad voor de Duitse Cultuurgemeenschap en van 1984 tot 2004 in de Raad van de Duitstalige Gemeenschap. Gehlen was voorzitter van deze raad van 1977 tot 1981. Voor de PSC werd hij in 1981 voor het arrondissement Verviers verkozen tot lid van de Kamer van Volksvertegenwoordigers, wat hij bleef tot in 1999. In de Kamer was hij secretaris en PSC-fractievoorzitter. Door het toen bestaande dubbelmandaat was hij ook lid van de Waalse Gewestraad en de Raad van de Franse Gemeenschap (1981-1995). In de Waalse Gewestraad was hij voorzitter van de commissie Ruimtelijke Ordening, Landelijk Leven en Water (1985-1988) en in de legislatuur 1991-1995 was hij de enige Duitstalige verkorene in het Federaal Parlement, het Waals Parlement en de Raad van de Franse Gemeenschap. Het Belang van Limburg dd. 11/8/1986 titelt aldus: “Duitstaligen profiteren van Waals-Vlaamse tegenstellingen”

Bemiddelaar

“De Duitstalige Gemeenschap werd sinds 1919 viermaal ingelijfd hetzij bij de Belgische, hetzij bij de Duitse staat. De meerderheid van de Duitstalige Belgen wil echter geen verandering; zij voelt zich goed onder de Belgische vlag en wijst zelfs voorstellen voor meer autonomie van de hand”, zo leest men in dit artikel.

“De Duitstalige gemeenschap maakt handig gebruik van de Waals-Vlaamse twisten door als bemiddelaar op te treden voor Vlaamse en Waalse ondernemingen. Waalse producten worden onder Duitstalige vlag in Vlaanderen verkocht en vice versa. In Eupen zijn er dan ook tientallen filialen van Vlaamse en Waalse ondernemingen, die hun goederen via het Duits-sprekende gebied aan de andere gemeenschap verkopen.

Beschermde minderheid

De Duitstalige Gemeenschap heeft geleerd met verschillende meesters te leven en beschouwt zich vandaag de dag als Europa's best beschermde minderheid. Het Duits werd sinds de taalwetgeving van 1963 erkend als officiële taal.. en zo “volgen de Duitstaligen de Vlamingen”, aldus een ander artikel uit De Standaard. Eupen en Sankt Vith zegden adieu aan Malmédy; zij begonnen aan een nieuw hoofdstuk in hun geschiedenis en zo werden alle wetten en teksten voortaan in het Duits gedrukt.

Belgen

Bijna 3000 mensen uit het Eupense trekken elke dag de grens over om in de Bondsrepubliek te gaan werken, waardoor de werkloosheid onder het nationaal gemiddelde blijft. Negentig % van hen volgt het West-Duitse politieke en culturele nieuws op de voet, maar 80% beschouwt zichzelf als ‘volledig geïntegreerde Belg’. Als Belgische minderheid zijn zij ervan overtuigd beter af te zijn dan als deel van Duitsland. Uit het tijdschrift ALTERNATIEF leer ik het volgende: in het stukje Duitsland, dat in 1920

gehecht werd aan het Waalse landsgedeelte, heeft geen versmelting, noch assimilatie plaats gevonden. Het verschil, afgezien van de taal, was op cultureel en sociaal vlak zo reusachtig groot, dat de achterstand t.o.v. Wallonië heden nog ver van ingehaald is. Toch is Duitstalig België, ondanks alle pogingen tot verfransing, nog 100% Duitstalig. Dit is te danken aan de kleine kapelaans en onderwijzers. Dat was ook zo in Vlaanderen. Het verschil in volksaard met Wallonië, het besef van de eigen aard en fierheid schijnt verminderd onder invloed van de Waalse opvoeding. Minister Perón zei dat Versailles een misdaad was geweest, maar “wij hebben die 50 jaar niet nutteloos laten voorbijgaan”. Dát is Waalse logica. Hier werd volkerenmoord gepleegd, net zoals in Zuid Vlaanderen en in Elzas-Lotharingen.

Op 12/2/1977 schreef Manu Ruys in De Standaard: “Onze Duitstalige landgenoten vormen, krachtens de grondwet, wel de derde cultuurgemeenschap, maar echt aan hun trekken komen doen zij nog niet. Een handicap is ook, dat ze betutteld worden door de Waalse buur. Sommige Franstaligen zullen nooit het virus van het cultureel imperialisme, dat ze met de Franse moedermelk inzogen, kwijttraken.” Het duurde van 1919 tot 1963 om Duitstalig België uit de Oostkantons los te weken. Het duurde van 1919 tot 1970 om de Duitstalige Belgen over de verscheidene staatsvormingen heen, een eigen politiek instrument te bezorgen:

§ 1968-1971 (eerste staatsvorming): België wordt opgedeeld in drie cultuurgemeenschappen en de eerste zitting van de Duitse Cultuurgemeenschap heeft plaats op 23/10/1973.

§ 1980-1983 (tweede staatshervorming) de cultuurgemeenschap krijgt decretale bevoegdheid en de eerste democratische verkozen gemeenschapsregering wordt ingezworen op 30/1/1984.

§ 1988-1990 (derde staatshervorming) het onderwijs wordt naar de Duitse gemeenschap overdragen.

§ 1993-1994 (vierde staatshervorming) de bevoegdheden en de grondwetgeving over openbare centra voor maatschappelijk welzijn worden uitgebreid. Bovendien wordt het financieringssysteem aangepast. In 1994 kan het Duitstalig landsdeelte uit eigen kieskring een Europese vertegenwoordiger naar het Europees Parlement sturen.

Leuk weetje: De Duitstalige Gemeenschap met zijn 76.328 inwoners (2015) kreeg een zitje in het Eu parlement toen IJsland, lid van Denemarken er feestelijk voor bedankte. De Duitstalige gemeenschap vroeg dat zijte te mogen innemen en na Vlaamse steun werd het toegewezen! Sinds 1995 kan ze ook een eigen afgevaardigde sturen naar de hervormde Senaat.

1/1/2000 :de uitoefening van de regionale bevoegdheden wordt overgeheveld van de Waalse naar de Duitse Gemeenschap

§ 2001 (vijfde staatshervorming) hierbij krijgen de gemeenschappen hogere financiering van de federale staat. In 2004 wordt de Duitse Raad officieel als parlement aangeduid.

§ 2014 (zesde staatshervorming): een effectievere federale staat en voor de deelstaten worden familiezaken en gezondheids- en sociale aangelegenheden naast Rechterlijke macht naar de gemeenschappen overgedragen.

Karl Brauer schrijft : “Zolang nog een Karel de Witte , een ‘Gazet van Antwerpen’ of een ‘De Standaard ‘, een ‘Wij’ en een ‘Pallierterke’ af en toe voor ons een lans breken, zolang er nog mensen als Tindemans of Jorissen voor ons opkomen, zolang zullen wij het zeker niet opgeven. Ze hebben hem niet getemd, de fiere Vlaamse Leeuw, en ons zullen ze evenmin temmen!”

Onlangs nog liet Duitstalig België van zich horen (DS. 5/3/2019): zij willen meer burgerinspraak naast de verkozenen. David van Reybrouck (initiatief G1000) juicht dit uiteraard toe en maakt volgend statement:

“Een model dat heelt in plaats van verdeelt”. Hij breekt een lans voor het ‘Ostbelgien Model’: Waarom zou Duitstalig België geen lab kunnen zijn voor de rest van Europa?

Lieve Van Ermen

Lid Raad van Bestuur van Pro Lege, de vereniging waar ook de heer Albert Gehlen lid van is.

CONTINGENTERING: STAND VAN ZAKEN

Wij hebben onze vorige bijdrage (zie Periodiek 2019/1) afgesloten met het bericht dat de ministerraad van 12 april op voorstel van minister M. De Block heeft beslist om aan alle artsen, die in 2019 hun eindexamen behalen een RIZIV-nummer toe te kennen ondanks haar formele toezegging in het Parlement om geen bijkomende RIZIV-nummers meer vrij te maken nadat gebleken was dat de zo moeizaam afgedwongen toelatingsproef in de Franse Gemeenschap niet geleid heeft tot een efficiënte filter die de uitvoering van de contingentieringsquota moet mogelijk maken.

Door dit besluit zal het huidig reeds aanzienlijk overtal van 1.505 toegekende RIZIV-nummers voor de Franse Gemeenschap onvermijdelijk nog verder oplopen in plaats van, om zoals voorzien, vanaf het jaar 2023 geleidelijk (over een lange periode van 15 jaar !) te worden afgebouwd. Ondertussen is er nog steeds geen publieke informatie beschikbaar over hoeveel bijkomende nummers het hier wel gaat. Deze jammerlijke toegeving van minister M. De Block om de stok, die de toepassing van de contingentiering ook in de Franse Gemeenschap moest afdwingen, niet te gebruiken maakte het toelatingsexamen in 2018 de facto waardeloos als werkzame filter. Het valt te vrezen dat hetzelfde scenario zich zal afspelen met het toelatingsexamen van 2019 (zie hieronder).

RESULTATEN TOELATINGSEXAMENS ARTS EN TANDARTS 2019

Vlaamse Gemeenschap:

Het aantal deelnemers voor het vergelijkend toelatingsexamen arts bedroeg: 5.505, het aantal geslaagden: 1.491 (27,1 %), het aantal gunstig gerangschikten: 1.205 (21,9 %).

Het aantal deelnemers voor het toelatingsexamen tandarts bedroeg: 1.111, het aantal geslaagden: 346 (31,1 %), het aantal gunstig gerangschikten: 291 (26,2 %).

1.205 studenten mogen starten met de opleiding geneeskunde en 219 met de opleiding tandheelkunde. Dat ligt in de lijn van het decretaal voorziene quotum van respectievelijk 1.153 artsen en 147 tandartsen (Bron: Agentschap hoger onderwijs, persmededeling van 12 juli 2019).

Franse Gemeenschap:

Het aantal deelnemers voor het gemeenschappelijk en niet-vergelijkend toegangsexamen arts en tandarts bedroeg: 3.535, het aantal geslaagden: 547 (15,47 %) (Bron: Ares [Académie de recherche d'enseignement supérieur]).

Voortgaande op historische gegevens waaruit blijkt dat ongeveer 88 % van de Vlaamse geslaagden in de toelatingsexamen ook het eindexamen behalen, ligt het aantal gunstig gerangschikten (1.205) dus vermoedelijk in lijn met het aantal RIZIV-nummers (928) dat in 2025 ter beschikking zal zijn voor de Vlaamse Gemeenschap.

Langs Franstalige kant bestaat er geen afzonderlijke toela-

tingsproef voor artsen en tandartsen. Ook is er nog een herkansing voorzien op 2 september. In 2018 werd het aantal geslaagden na de herkansing met ongeveer 66 % verhoogd tot een totaal van 1.138. Dit was uiteraard niet in realistische verhouding tot de 505 beschikbare Franstalige RIZIV-nummers in de Franse Gemeenschap. Dit scenario dreigt zich dus te herhalen in 2019.

De Vlaamse politieke en academische beleidsverantwoordelijken blijven verder de strikte toepassing nastreven van de doelstellingen van de contingenteringswetgeving: artsenopleiding van hoge kwaliteit, garantie op voldoende praktijkervaring voor elke afgestudeerde arts en vrijwaring van het budget van de ziekteverzekering. Ondertussen zet de Franse Gemeenschap haar sabotage strategie van de laatste 20 jaar met succes verder zodat de contingentering doelstellingen nagenoeg dode letter zijn gebleven in Brussel en Wallonië.

Dient bijgevolg de vraag niet gesteld te worden of de Vlaamse Gemeenschap haar beleid, gesteund op strikte federale loyaliteit, ongestraft kan verder zetten? De vrije instroom van buitenlandse artsen uit de andere EU-landen en de onverantwoorde houding van de Franse Gemeenschap dreigen de resultaten van de Vlaamse correctheid teniet te doen. Vooral in de ziekenhuizen van Brussel en van de zeer brede rand in Vlaams-Brabant en Oost-Vlaanderen worden nu reeds de vacatures meer en meer ingevuld door artsen, opgeleid in Brussel, Wallonië of de andere EU-landen.

Albert Baert
mede namens Eric Ponette

MEDISCHE ACTUALITEIT

Moleculaire diagnostiek

De ontcijfering van de DNA-structuur in 1953 door Watson & Crick betekende een gigantische mijlpaal in de ontwikkeling van de moleculaire diagnostiek. Genetische informatie van levende organismen kon nu in kaart gebracht worden. Dit stimuleerde een ongeziene vooruitgang in de speurtocht naar de oorzaak van ziekten... en hun behandeling.

Moleculaire diagnostiek is een verzamelnaam voor technieken die gebruik maken van nucleïnezuuren (DNA, RNA) en waarmee het erfelijk materiaal van (menselijke) cellen of micro-organismen onderzocht wordt. Dit biedt talrijke toepassingen in diagnose, preventie en follow-up:

- Opsporing van respiratoire virussen: influenza, RSV, hMPV...
- Opsporing van mycobacteriën, Bordetella pertussis...
- Diagnose van genetische aandoeningen: Factor V Leiden, hemochromatose...
- Opsporing van HPV in gynaecologische stalen
- Opsporing van het Philadelphia-chromosoom bij CML-patiënten
- Opsporing van kanker en recidieven
- Opsporing van resistente kankercellen zodat de chemotherapie kan aangepast worden

Grofweg bestaan er 2 technieken in de moleculaire diagnostiek: deze zonder amplificatie en deze met amplificatie. De best gekende techniek zonder amplificatie van erfelijk materiaal is de hybridisatie. Bij hybridisatie wordt het op te sporen stukje nucleïnezuur in contact gebracht met een specifieke probe. Deze probe is een stukje complementair nucleïnezuur dat gemerkt is met bijv. een enzym en een binding aangaat met het op te sporen stukje nucleïnezuur. Het gevormde complex wordt zichtbaar gemaakt met specifieke analysetechnieken zoals een fluorescentie-microscop of een ELISA. Bij amplificatietechnieken wordt het op te sporen stukje DNA

of RNA vermenigvuldigd tot op een detecteerbaar niveau. De best gekende amplificatietechniek is de polymerase chain reaction of PCR.

Moleculaire technieken zijn bijzonder gevoelig en specifiek. Toch zijn vals positieven mogelijk ten gevolge van contaminatie met 'vreemd' t.t.z. extern nucleïnezuur. Om dit te vermijden worden hoge eisen gesteld aan het personeel, de lokalen en de apparatuur. Vals negatieve resultaten zijn mogelijk door de aanwezigheid van inhibitoren in het monster. Dit zijn polymerase remmers die het amplificatieproces inhiberen waardoor de target (dit is het stukje nucleïnezuur dat men wil aantonen) niet gedetecteerd wordt. Dit risico wordt gereduceerd door monsters uitsluitend in labo-recipienten op te vangen en de monsternamen volgens de labo-instructies uit te voeren.

Moleculaire technieken zijn reeds lang beschikbaar. De hoge kostprijs vormt een belemmering voor het gebruik in de routine. Toch vinden dergelijke testen omwille van hun diagnostische kwaliteiten langzaam maar zeker hun weg naar de eerstelijnszorg.

Aan de hand van enkele voorbeelden wordt het belang van de moleculaire testen verder toegelicht.

HERPES SIMPLEX

Humaan Herpes Virus (HHV) is de officiële benaming van herpesvirussen die infecties veroorzaken bij de mens. Enkele bekende ziektebeelden:

- Herpes labialis: herpes simplex virus type 1 (HSV-1 of HHV-1)
- Herpes genitalis: HSV-1 of HHV-1 en herpes simplex virus type 2 (HSV-2 of HHV-2)
- Waterpokken, gordelroos: varicella zoster virus (VZV of HHV-3)

De diagnose van een HSV-infectie is mogelijk door middel van een virale kweek, een antigeenassay (sneltest) of een PCR. Voor de gewone serologie t.t.z. de opsporing van antilichamen in bloed resten er nog weinig indicaties. De virale kweek, die enkel kan uitgevoerd worden op een speciale viruswisser, duurt lang en is vervangen door de PCR. PCR is sneller dan de virale kweek, zeer gevoelig en kan bovendien een onderscheid maken tussen HSV-1 en HSV-2. De antigeentest heeft een goede specificiteit maar een lagere gevoeligheid dan de PCR. Het resultaat van de antigeentest is snel beschikbaar en de test is volledig terugbetaald in tegenstelling tot de PCR. Staalname voor de antigeentest of de PCR gebeurt met een eSwab. Hierbij wordt de bodem van de blaasjes bemonsterd of vocht uit de blaasjes opgenomen.

BORDETELLA

Kinkhoest is een acute bacteriële infectie die veroorzaakt wordt door *Bordetella pertussis* of *Bordetella parapertussis*. Herhaalde hoestbuien en expiratoire hoeststoten gevolgd door gierende inspiratie kenmerken het ziektebeeld. De lange hoestperiode wordt veroorzaakt door toxines afkomstig van de bacterie. Bescherming is mogelijk door vaccinatie. Bij een ziekte duur < 3 weken is de bacterie nog opspoorbaar d.m.v. PCR op een nasofaryngeaal monster. Indien het hoesten reeds langer dan 3 weken duurt is de kans op het terugvinden van de bacterie gering en wordt de gewone serologie ingeschakeld. Hierbij worden antilichamen tegen *Bordetella* opgespoord. Vaak is een tweede bloedstaal, enkele weken later afgenomen, nodig om tot een conclusie te komen.

Recent werd de nomenclatuur aangepast waarbij een diagnoseregulering werd ingevoerd en de PCR test enkel onder strikte voorwaarden terugbetaald wordt. De beperkingen opgelegd door deze diagnoseregels betreffen de aard van de klachten, de leeftijd van de patiënt, het type monster. Bovendien dient de voorschrijver van deze PCR een pediatr te zijn. Indien

niet voldaan is aan de diagnoseregels wordt de analyse volledig aan de patiënt aangerekend.

RESPIRATOIRE VIRUSSEN en BACTERIEN

Adenovirus, bocavirus, enterovirus, HSV, hMPV, influenza, parainfluenza, rhinovirus, coronavirussen, *Legionella pneumophila*, *Mycoplasma pneumoniae*, *Chlamydia pneumoniae*, *Streptococcus pneumoniae*...

Dergelijke ziekteverwekkers veroorzaken infecties met een brede waaier aan symptomen: van een banale verkoudheid tot bronchiolitis en pneumonie.

Diagnose is mogelijk d.m.v. kweek, antigeendetectie, klassieke serologie en moleculaire testen. Bij een virale kweek worden de monsters op cellijnen geënt. In geval van replicatie van het virus in de cellen is het cytopathogeen effect van het aanwezige virus diagnostisch. Dit proces neemt veel tijd in beslag waardoor resultaten laatstijdig beschikbaar komen. Het is bovendien erg arbeidsintensief. Bij de klassieke serologie wordt de antilichaamrespons gemeten. Antilichamen zijn pas detecteerbaar als de humorale respons op gang gekomen is. Vaak is een tweede staal nodig om tot een conclusie te komen. Antigeendetectie is snel en eenvoudig. Maar de sensitiviteit en specificiteit zijn soms ondermaats zeker in geval van ziekteverwekkers met lage prevalentie. De moleculaire testen worden beschouwd als de nieuwe gouden standaard voor de detectie van respiratoire pathogenen. Naast de hoge gevoeligheid en specificiteit is er nog een voordeel: met de multiplex PCR wordt een groot gamma aan respiratoire pathogenen inééns getest. De arts hoeft dus niet meer te kiezen welke bacterie of virus dient opgespoord te worden. Een nadeel van de moleculaire testen is dat deze niet terugbetaald worden en dus volledig ten laste van de patiënt zijn.

Luc Bellemans:

Klinisch bioloog sinds 1987 (RUG) en sindsdien verbonden aan het Medisch Labo Medina.

Ook een expert heeft
soms een expert
nodig.

Wij brengen
onze service
tot bij u in de
praktijk.

Maak een afspraak
op kbc.be/mediservice

MEDISCHE ACTUALITEIT

Over onze hersenen

Een studie (te publiceren in een komende editie van het Journal of Alzheimer's Disease) gebruikt hersen SPECT beeldvorming om de verouderingstrajecten in de hersenen te bepalen en na te gaan welke veel voorkomende hersenaandoeningen abnormaal versnelde veroudering voorspellen. Het onderzocht functionele neuroimaging scans van een grote multi-site psychiatrische kliniek van patiënten die veel verschillende psychiatrische stoornissen, waaronder bipolaire stoornis, schizofrenie en aandachtstekort hyperactiviteit stoornis (ADHD), hadden.

Onderzoekers bestudeerden 128 hersengebieden om de chronologische leeftijd van de patiënt te voorspellen. Uit de studie bleek dat een aantal hersenaandoeningen en gedragingen versnelde veroudering voorspelden, met name:

schizofrenie, die een gemiddelde van 4 jaar vroegtijdige veroudering, cannabisgebruik ,2,8 jaar versnelde veroudering-, bipolaire stoornis,1,6 jaar versnelde veroudering- ADHD,1,4 jaar versnelde veroudering- en alcoholmisbruik,0,6 jaar versnelde veroudering vertoonde.

Mede-onderzoeker Sachit Egan, Google Inc. (Mountain View, CA), zei: "Dit artikel is een belangrijke stap voorwaarts in ons begrip van hoe de hersenen werken gedurende de levensduur. De resultaten geven aan dat we de leeftijd van een individu kunnen voorspellen op basis van de patronen van de cerebrale bloedstroom. Daarnaast is de basis gelegd om verder te onderzoeken hoe veel voorkomende psychiatrische stoornissen gezonde patronen van de hersenbloedsomloop kunnen beïnvloeden".

“Patterns of Regional Cerebral Blood Flow as a Function of Age Throughout the Lifespan,” by Daniel G. Amen, Sachit Egan, Somayeh Meysami, Cyrus A. Raji and Noble George (DOI 10.3233/JAD-180598). It is to be published in the Journal of Alzheimer’s Disease published by IOS Press.

Wist u dat de hersenen van vrouwen in veel regio’s beduidend actiever zijn dan die van mannen en dat volgens een studie gepubliceerd in de Journal of Alzheimer’s Disease. Een studie door wetenschappers van de Amen Clinics in Californië besprak het grootste hersenbeeldvormingsonderzoek tot nu toe. Het vergeleek meer dan 46.000 hersenscans uit negen klinieken en analyseerde de verschillen tussen mannelijke en vrouwelijke hersenen. De bevindingen kunnen helpen verklaren waarom vrouwen kwetsbaarder zijn voor angst, depressie, slapeloosheid en eetstoornissen. We proberen te begrijpen dat deze verschillen belangrijk zijn, zeggen de onderzoekers, omdat het helpt om meer licht te werpen op hoe hersenaandoeningen mannen en vrouwen verschillend beïnvloeden.

Hun onderzoek toonde aan dat de hersenen van vrouwen aanzienlijk actiever waren op veel meer gebieden dan mannen, met name in de prefrontale cortex die betrokken is bij focus en impuls controle en de limbische of emotionele gebieden van de hersenen die verantwoordelijk zijn voor stemming en angst.

“De kwantificeerbare verschillen die we hebben geïdentificeerd tussen mannen en vrouwen zijn belangrijk voor het begrijpen van gendergebaseerde risico’s voor hersenaandoeningen zoals de ziekte van Alzheimer.” zegde hoofdauteur Daniel G. Amen, psychiater en oprichter van Amen Clinics,

Echter, het menselijk brein - ongeacht het geslacht - is veranderlijk en moeilijk te begrijpen. Zoals Gina Rippon, hoogleraar Cognitieve Beeldvorming aan de Ashton Universiteit, vorig jaar schreef:

“Het idee dat onze hersenen plastisch of kneedbaar zijn en, van cruciaal belang, dat dit de rest van ons leven zo blijft, is een van de belangrijkste doorbraken van de afgelopen 40 jaar in ons begrip van de hersenen. Verschillende korte- en langetermijnervaringen zullen de structuur van de hersenen veranderen. Ook is aangetoond dat sociale houdingen en verwachtingen, zoals stereotypen, de manier waarop uw hersenen informatie verwerken, kunnen veranderen. Verondersteld wordt dat op de hersenen gebaseerde verschillen in gedragskenmerken en cognitieve vaardigheden in de loop van de tijd, plaats en cultuur veranderen als gevolg van de verschillende externe factoren die worden ervaren, zoals toegang tot onderwijs, financiële onafhankelijkheid en zelfs voeding”.

De grootste studie om te kijken naar geslachtsverschillen in de anatomie van de hersenen vond dat vrouwen de neiging

hebben om dikkere cortex te hebben, terwijl mannen een hoger hersenvolume hebben.

Amen DG1, Trujillo M2, Keator D3, Taylor DV1, Willeumier K1, Meysami S4, Raji CA.

Gender-Based Cerebral Perfusion Differences in 46,034 Functional Neuroimaging Scans. J Alzheimers Dis.2017;60(2):605-614.

Die studie vond sommige significante verschillen in de hersenen van mannen en vrouwen. Al tientallen jaren merken hersenwetenschappers dat mannelijke hersenen gemiddeld iets meer hersenvolume hebben dan vrouwelijke hersenen, zelfs als ze gecorrigeerd worden voor de grotere gemiddelde lichaamsgrootte van mannen. Maar het is lastig gebleken om precies vast te stellen welke substructuren in de hersenen min of meer volumineus zijn. De meeste studies hebben gekeken naar relatief kleine steekproefgrootten - doorgaans minder dan 100 hersenen - waardoor grootschalige conclusies onmogelijk zijn.

In de nieuwe studie, wendde een team onder leiding van psycholoog Stuart Ritchie, aan de Universiteit van Edinburgh, zich tot gegevens van UK Biobank, een lopende, langdurige biomedische studie van mensen die in het Verenigd Koninkrijk wonen met 500.000 ingeschrevenen. Een subgroep van degenen die in de studie ingeschreven waren, onderging hersenscans met behulp van MRI. Bij 2750 vrouwen en 2466 mannen op de leeftijd van 44-77, onderzochten Ritchie en zijn collega’s de volumes van 68 gebieden binnen de hersenen, evenals de dikte van de hersenschors. Hun onderzoek toonde aan dat vrouwen een dikkere hersenschors hebben en dat mannen een groter hersenvolume hebben (ook herberekend in functie van het lichaamsgewicht)

Stuart J Ritchie, Simon R Cox, Xueyi Shen, Michael V Lombardo, Lianne M Reus, Clara Alloza, Mathew A Harris, Helen L Alderson, Stuart Hunter, Emma Neilson

Sex Differences in the Adult Human Brain: Evidence from 5216 UK Biobank Participants. Cerebral Cortex, 2018,28; 8: 2959-2975

HOOFDTRAUMA'S BIJ SPORT

Een gebied in de hersenstam (oranje) zou kunnen dienen als de “kanarie in de kolenmijn” om hersenbeschadiging, die wordt veroorzaakt door herhaaldelijke hoofdletsels bij sporten, te identificeren

“Slechts één seizoen voetballen zelfs zonder hersenschudding kan hersenbeschadiging veroorzaken” zegt Eva Frederick (Aug. 7, 2019) na analyse van een studie uitgevoerd in Rochester, New York.

De bekende dreunende soundtrack van het voetbal betekent voor veel fans niets meer dan een goed uitgevoerde wedstrijd. Maar voor neurowetenschappers kunnen die geluiden een veel donkerder signaal zijn: hersenbeschadiging. Een nieuwe studie toont aan dat het spelen van slechts één seizoen Amerikaanse “college football” schadelijk kan zijn voor de hersenen van een speler, zelfs als hij geen hersenschudding krijgt.

Clinici diagnosticeren een hersenschudding door te controleren op klinische tekens zoals een onduidelijke spraak en verminderde coördinatie, en ze zoeken naar symptomen zoals verwijde of ongelijke pupillen. Letsels die geen hersenschudding veroorzaken, worden vaak over het hoofd gezien, kunnen ze net zo schadelijk zijn voor de hersenen.

In de nieuwe studie volgden onderzoekers van de University of Rochester in New York 38 van de voetballers van de school. De atleten droegen helmen met versnellingsmeters om het aantal en de kracht van de contacten op het hoofd tijdens trainingen en wedstrijden te registreren. Voor en na elk seizoen namen de wetenschappers MRI-scans van de hersenen van de spelers. De onderzoekers keken specifiek naar de middenhersenen, een regio op de hersenstam die primitieve functies regelt, zoals gehoor- en temperatuurregeling. De resultaten waren opvallend. Hoewel slechts twee van de 38 spelers een hersenschudding opliepen, vertoonde meer dan tweederde van hen veranderingen in de integriteit van de witte stof van hun middenhersenen. De onderzoekers vonden ook dezelfde MRI-handtekening van het trauma in de middenhersenen in een apart cohort met gediagnosticeerde hersenschudding. In dit tweede cohort werden de veranderingen in de middenhersenen gecorreleerd met verhoogde niveaus van tau-eiwit in de bloedstromen van die individuen. Het eiwit, dat wijst op schade aan de hersencellen, is gekoppeld aan chronische traumatische encefal-

opathie, een aandoening die geheugenverlies, depressie en emotionele instabiliteit kan veroorzaken en uiteindelijk kan leiden tot dementie. De ziekte kan meer dan tien jaar na het stopzetten van de sportactiviteit optreden.

Deze studie zal nuttig blijken om artsen en onderzoekers een genuanceerder beeld te laten zien van hoe de repetitieve treffers van een voetbal de hersenen van spelers kunnen schaden, zelfs als ze geen hersenschudding hebben.

Uw hoofdredacteur is altijd geïntrigeerd geweest door het feit dat spelers in het voetbal een bal koppen, die met een hoge snelheid en vanop soms meer dan dertig meter, op hun hoofd terecht komt, zonder dat zij er blijkbaar last van hebben. De interne schokgolf in hun hoofd moet toch een enorm impact hebben! Dat klopt met wat neurowetenschapper Jolien Gooijers vroeg op het Brucosport-symposium dit jaar: of de tehoorders dachten dat men van koppen bij het voetbal hersenschade kon krijgen, alle aanwezigen waren overtuigd van wel.

Artsen en spelers moeten nota nemen van die bevindingen, zegt Stephen Casper, een medisch historicus aan de Clarkson University in Potsdam, New York, die hersenschudding bestudeert. “Het voegt alleen gegevens toe aan de bergen van bewijs dat zeer duidelijke waarschuwingen over het spelen van voetbal dienen te worden gegeven.”

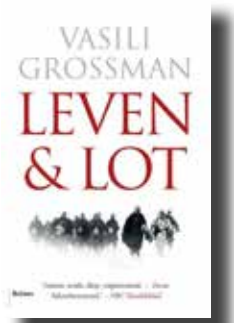
Referenties:

Hersenen & gedrag doi:10.1126/science.aaz0470

Eva Frederik Michele Langedreis-Artsenkrant 23/8

Adnan A. Hirad et al. A common neural signature of brain injury in concussion and subconcussion. *Science Advances* 2019;5,8:3460

CULTUUR - BOEKEN

VASIL GROSSMAN

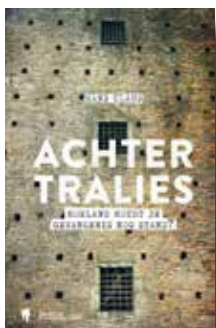
Leven & Lot

959 p. - Balans 2018 (elfde druk)

De roman *Leven & Lot* is een breed opgezet epos over de verschrikkingen van de Russische tweede wereldoorlog. Het boek wordt terecht vergeleken met Tolstoj's *Oorlog en Vrede*. De auteur (1905-1964) reisde tijdens de Tweede Wereldoorlog als journalist mee met het Russische leger. Zijn veelgelezen niets verhullende ooggetuigenverslagen bezorgden hem grote populariteit. Zijn later werk waarin hij met dezelfde openheid schreef over de communistische onderdrukking kwam maar voor een klein deel door de censuur. In 1960 werd het manuscript van zijn roman *Leven & Lot* door de KGB in beslag genomen en verdween zijn levenswerk aldus op geruisloze wijze van het toneel. In de resterende jaren van zijn leven werd Grossman vakkundig opzij geschoven en doodgezwegen door het regime. Ongeveer 20 jaar na zijn dood werd evenwel een kopie van het manuscript, dat door een vriend van de auteur in het geheim was bewaard, naar het westen gesmokkeld. Inmiddels is *Leven & Lot* vertaald in alle grote Europese talen en geldt het als een van de grootse romans van de twintigste eeuw. Het boek maakt grote indruk door zijn glashelder, schitterend en meeslepend proza. Het is een ontluisterende ontleding van het communistisch systeem. De totalitaire terreur, de hongersnoden en resulterende bevolkingssterfte en het antisemitisme worden meesterlijk in beeld gebracht. Grossman beschrijft op adembenemende wijze het leven en de tragiek van de gewone mensen die om te overleven door de staat en hun tijd - het "lot" - verleid worden tot allerlei kleine banale vormen van verraad. Het legt een breed spectrum van universele menselijke gevoelens bloot gaande van vele vormen van menselijke bitterheid tot enkele zeldzame wonderen van goedheid. De nieuwe uitgave in het Nederlands door uitgeverij Balans van dit meesterwerk uit de Sovjetliteratuur - ingebonden en gedrukt op dun kwaliteitspapier - is fijn verzorgd en ligt bij lectuur aangenaam in de hand ondanks het hoog aantal bladzijden.

A. Baert

HANS CLAUS.

ACHTER TRALIES. Hoelang houdt de gevangenis nog stand?

159 p - 19,99 euro - Borgerhoff en Lamberigts - 1918

Hans Claus, gevangenisdirecteur in Oudenaarde, toont op schitterende wijze aan dat onze gevangenen niet meer voldoen aan de huidige maatschappelijke normen en aberrant zijn in de 21ste eeuw. Een falende re-integratie is hét pijnpunt van het huidig gevangenisbeleid. Zijn uitgangspunt is eenvoudig: jaarlijks kost een gedetineerde 50.000 euro. Is dat geld optimaal besteed? Is de gevangenis het juiste antwoord op misdaad of vervreemdt ze haar bewoners steeds meer van de samenleving?

Het is genoegzaam bekend dat onze gevangenen mastodonten zijn die voortdurend worstelen met overbevolking. Dit boek is een pleidooi voor kleinschalige detentie, ingebed in de maatschappij met de nadruk op resocialisatie in plaats van isolatie.

Claus is de grote bezieler van *De Huizen*. Het concept valt uiteen in drie delen: een architectuurplan, een personeelsplan en het oplossingsplan. Het sluitstuk is uiteraard het oplossingsplan dat in de beginfase wordt opgevoerd en bestaat uit een detentie- en reclasseringsplan

uiteraard onder toezicht van de strafuitvoeringsrechtbank.

De politieke implementatie van zijn schitterende ideeën is van een andere grootteorde: het adagium dat criminelen behoorlijk moeten afzien klinkt steeds luider in een maatschappij die angstwekkend opschuift naar rechts.

Jan Dockx

STEFAN ZWEIG

MARIE ANTOINETTE, Portret van een middelmatige vrouw.

440 p., 17 afb., - 29,50 euro – uitg. Ijzer, 2019.

De herontdekking van de geniale Joods-Oostenrijkse schrijver Stefan Zweig (1881 – 1942) in het Nederlands taalgebied is rijkelijk laat. Naast de recente uitgave van zijn meesterwerk “De wereld van gisteren (uitg. Rainbow, 2016)” en “Schaaknovelle (uitg. Salamander 2004)” heeft Ijzer het schitterend biografisch werk over Marie Antoinette in een herwerkte editie uitgegeven. Op een unieke wijze vertelt Zweig haar tragiek hoe zij evolueerde van een aanvankelijk naïeve en spilzuchtige vrouw naar een sterke persoonlijkheid om uiteindelijk onsterfelijk te worden op het schavot.

Van haar komt de uitspraak: pas in het ongeluk kent men zichzelf. Het is tevens het verhaal van het begin van de Franse Revolutie.

Als één van de zeldzame schrijvers kan Zweig zich veroorloven om geen voetnoten te vermelden: zijn eruditie en accuraatheid staat boven alle twijfel.

Twee aanbevelingen aan de uitgeverij: mijn voorkeur gaat uit naar een gebonden uitgave omdat je dit boek herleest en ik kijk uit naar de heruitgave van Maria Stuart, koningin van Schotland.

Jan Dockx

SJENG SCHEIJEN

DE AVANT-GARDISTEN. De Russische Revolutie in de kunst 1917 – 1935.

586 p. – 37,50 euro – uitg. Prometheus 2019.

Tegen de achtergrond van drie revoluties waarbij Rusland vanuit de middeleeuwen plots kennis maakt met de moderne tijd ontstond de avant-garde beweging met Malevitsj, Tatlin, Kandinsky en Chagall. Zij werden door de bolsjewieken benoemd op hoge posten in het Volkscommissariaat van Verlichting. Zowel politici als kunstenaars omarmden op hun eigen manier de recent verworven vrijheid. De breuk was onafwendbaar: autoritaire politici begrepen de vrijheidsidealen niet van de kunstenaars die op hun beurt politiek naïef waren.

Een aantal emigreerde naar Europa terwijl anderen ten onder gingen in Stalins terreurstaat. Als eerste beschrijft Scheijen op weergalozige wijze deze paradox aan de hand van dagboekfragmenten, brieven en nieuwe archiefvondsten.

Jan Dockx

ERFGENAMEN VAN EUTERPE

Reinoud Van Mechelen, tenor - Anna Besson, fluit

In vorig nummer werd vooral aandacht geschonken aan het klinkend muzikaal portret van Reinoud van Mechelen met Ensemble A Nocte Temporis. Na interview worden hier nu biografische fasen van dit boeiend internationaal muziekverhaal toegelicht: een dankbaar genoten (onverwacht dubbel) verhaal van tenor Reinoud van Mechelen en fluitiste Anna Besson, zijn echtgenote.

De wijze muze heeft er alles aan gedaan om deze begenadigde erfgenamen ter wille te zijn. Elk afzonderlijk zijn ze open gebloeid onder leiding en steun van wereldberoemde professionele vocale en instrumentale pedagogen/musici en van barokmuziek-specialisten op internationaal niveau, vooraleer zij zelf de internationale muzieksce­ne veroverden met eigen muziekprojecten. Hun musiceren is de vrucht van diepgaande muzikale ernst en gedrevenheid, van hoogst verfijnde muzikaliteit, inspirerend tot aangrijpende interpretatie, van extreem gevoel voor klankschoonheid en van jarenlange intensieve studie/training ter vervolmaking van uitzonderlijke muzikale gaven en talent. Hun inmiddels gelauwerd repertoire schitterende barokmuziek weerhoudt hen niet te dromen van weidser oriëntatie in het onmetelijk rijk muzieklandschap.

Reinoud van Mechelen (Leuven, 1987) groeide op in zijn geboortestad. Zijn vroegtijdige voorkeur voor 'zingen' (daarin actief gesteund door muzikale familie en oom trombonist) beleefde hij enthousiast als lid van Kinderkoor Clari Cantuli (later ook van het Jeugd­koor) waarbij hij mee mocht zingen in J.S.Bachs Matheus Passie. Na Humaniora studies aan Sint Albertus College Haasrode/Heverlee, combineerde hij universitaire studies met zangopleiding aan stedelijk conservatorium te Leuven. Een jaar Politieke en Sociale Wetenschappen KULeuven overtuigde hem dat zijn werkelijke roeping bij de zangkunst lag. Het Koninklijk Conservatorium Brussel wenkte en won!

Een merkwaardige reeks persoonlijke ontmoetingen en muzikale ervaringen zijn markante 'stapstenen' geweest op weg naar zijn huidige loopbaan. Tijdens het gesprek vallen vele bekende namen, o.m. Nicolas Achten (deed pedagogiestage aan academie Leuven), zanger, clavecinist en artistiek leider

van barokensemble Scherzi Musicali, waarbij Reinoud zich kon aansluiten en als solist zeer gewaardeerd aan bod bleef. Dit gaf directe aanzet tot meerdere engagements bij internationaal gerenommeerde koren/groepen en tot aansluiting bij beroemde studiecentra zoals Académie Baroque Européenne d'Ambronay (leiding Hervé Niquet, specialist Franse barok) en Le Jardin des Voix, academie voor jonge solisten van even beroemde Les Arts Florissants (leiding William Christie en Paul Agnew). De ontmoeting met W.Christie bleek decisief voor zijn (h)erkenning als tenor geknipt voor uitvoering van Franse barokmuziek. Kleinere rollen maakten snel plaats voor belangrijke grote! Intussen volgde hij reeds zang in de klas van bekende zangpedagoge Dina Grossberger (Koninklijk Conservatorium Brussel) en behaalde zijn Master diploma in 2012. Aan deze docente bewaart hij duurzame herinnering: "Zij kende mijn stem en heeft mij steeds efficiënt geholpen bij het oplossen van technische moeilijkheden, bij het zoeken naar stem perfectie. Ik kon bij haar altijd terecht. Met grote dankbaarheid denk ik aan haar terug." Eerlijke bewondering vanwege een sympathieke, super begaafde zanger van wereldformaat, die elk persoonlijk aureool vermijdt. Het gesprek verglijdt naar de verwezenlijkte projecten en de rol van ensemble A Nocte Temporis in de carrière van operazanger Reinoud van Mechelen en van fluitiste Anna Besson.

"Naast het inhaken op operaproducties, wil je – vanzelfsprekend! – als zelfstandig musicus ook aangesproken worden voor eigen programma's! Ongeveer vijf jaar geleden " aldus de tenor, "hebben Anna en ik elkaar ontmoet tijdens de vele bijzondere 'producties' toegespitst vooral op oude Franse muziek. Wij speelden reeds samen met andere musici in concert, vooraleer onze opname Erbarme Dich, J.S.Bach Kantaten als eerste eigen CD verscheen. We hadden inderdaad eigen projecten voor ogen die je alleen, als zanger, niet kan verwezenlijken en waarvoor eigen ensemble noodzaak wordt. Zo is dan ook uit onze ideeën A Nocte Temporis geboren! Anna's suggestie: dat 'Depuis la nuit des temps' (in het Nederlands 'Sinds mensenheugenis') een mooie, inhoudelijk passende omschrijving voor ons toekomstig ensemble zou zijn, werd door een vriend/classicus vertaald naar de intrigerend antiek klinkende en tegelijk welluidende benaming: A Nocte Temporis! Daarna begon het zoeken naar medewerkers, die onze visie en motivatie wilden delen met het vooruitzicht op uitvoering. Wij begonnen aanvankelijk met een kleine groep (zoals in 'Erbarme dich', Bachkantates met fluit, orgel, cello), daarna iets breder voor opnamen van Clérambault muziek en 'The Dublinn Gardens' (Zie bespreking Periodiek 2019/2).

“Hoe communiceren over muziek en uitvoering”, mengt Anna Besson zich in het gesprek, “is geen eenvoudige taak. Je bent er blijvend mee bezig. Het is helemaal géén toeval dat het ensemble zeer harmonisch overkomt! Het gaat immers niet alleen om behoorlijk samen musiceren, maar vooral om intuïtief aanvoelen van emoties, die je samen moet doorgeven aan de luisteraars. Het is dus ook belangrijk je te oriënteren op de tekst van de gezongen muziek. Dat alles vergt veel energie. En er blijft, (volmondig beaamd door Reinoud) telkens de vraag bij elk muziekwerk: welke werkelijke bijdrage kan ik als artiest meegeven of toevoegen bij de uitvoering ervan?” Vanzelfsprekend valt hierbij ook het thema Ierse fluit, hét instrument van Anna's jeugdroom, dat ze meesterlijk bespeelt. Met dankbare glimlach de ouderlijke toegeving herinnerend,

beschrijft Anna hoe zij als elfjarige haar keuze voor dit instrument heeft ‘afgedwongen’! Een keuze die ze trouw bleef, ook al speelde ze reeds dwarsfluit.

Anna Besson (Perpignan, 1988) begon haar muzikale opleiding als fluitiste aan regionale conservatoria, eerst in Perpignan en later te Versailles, waar ze Eerste Prijs met felicitaties van de Jury behaalde. Ze studeerde verder dwarsfluit en traverso aan Conservatoire Supérieur de Genève en aan Conservatoire National Supérieur de Musique de Paris. In 2010 werd ze laureate van de Fondation Czifra. Daarop volgde uitgebreide deelname aan concerten en opnamen met zeer belangrijke orkesten en ensembles, waarbij ze als soliste hoog gewaardeerd wordt. Masterclasses behoren eveneens tot de

IN MEMORIAM DOKTER JOZEF VALGAEREN

Jo Valgaeren werd geboren te Mol op 3 mei 1933 en overleed te Mol op 15 mei 2019.

We leerden mekaar kennen als student geneeskunde te Leuven en als lid van het KVHV of Katholiek Vlaams Hoogstudenten Verbond, kortweg “het Verbond”.

Jo specialiseerde tot internist-cardioloog in Torhout, Leuven en Tilburg, en oefende zijn praktijk uit te Mol in het H. Hartziekenhuis.

Hij huwde met Mia Wagemans en zij kregen zeven kinderen.

Naast zijn praktijk als arts zette hij zijn schouders onder de heropstanding van de Vlaamse Beweging in Mol en omgeving. Hij was er vooral actief als bestuurslid van de Volksunie en later van de N-VA. Hij werd gedurende twee periodes van zes jaar schepen in de gemeente Mol onder meer voor Onderwijs, Cultuur en Volksgezondheid. Hij was stichtend lid van het gemeentelijk museum Jacob Smits.

Jo Valgaeren was sinds jaren lid van ons Vlaams Artsenverbond. Hij werd begraven onder de AVV-VVK-leuze van de Vlaamse Studentenbeweging en van de Fronters in 1914-18.

Het VAV-bestuur biedt aan de echtgenote en de familie van Dr. Valgaeren zijn oprechte deelneming aan.

Eric Ponette

lopende activiteiten. Terloops wordt opgemerkt dat in 2016 clavecinist Jean Rondeau (uitvoerig besproken in Periodiek 2016/2 en 3, 2017/4) J.S. Bach uitkoos voor eerste eigen CD opname, net zoals Reinoud en zij met A Nocte Temporis J.S. Bach (met Kantates) als eerste eigen CD uitbrachten! De coïncidentie lijkt niet toevallig. Als musici kenden zij elkaar vanuit de beroemde hoger geciteerde academies voor barokmuziek! Anna treedt ook nu nog regelmatig op met kwartet Nevermind, gesticht door oudstudenten van CNSM de Paris (w.o. Rondeau en zij zelf). Als volwaardige kamermuzikante werd haar de artistieke leiding (én coach voor de blazers) van A Nocte Temporis toevertrouwd voor het uniek instrumentaal programma aangevraagd door Festival van Utrecht, dat hen voorheen reeds fijne muzikale gastvrijheid schonk. Ik ben zeer ingenomen met deze rustige, charmante, mooie jongedame, wiens bijzonder warme tonen op Ierse fluit én traverso onnoemelijk betoverend 'zingen'. Onvergetelijke muzikante!

Eervol uitverkoren als sublieme evangelist in Bachs Johannes Passie door dirigent W. Christie himself, (April 2019, Amsterdam) en unaniem toegejuicht als Tamino in Mozarts To-verfluit, vorig opera-seizoen in De Munt, wacht Reinoud van Mechelen alvast weer boeiend operawerk. Van Grétry komt in de nabije toekomst Richard Coeur de Lion (leiding H. Ni-quet). In Berlijn staat King Arthur van Purcell op program-

ma. In Toulon zal hij operafans bekoren in Les Pêcheurs de Perles van Bizet en in Luik (2020) zal hij Paris zingen in La Belle Hélène van Offenbach. Zeer ambitieus wordt nu ook in-tens gewerkt aan CD opera-trilogie, integraal voorbehouden aan het stemtype 'haute contre' (is géén contratenor!), des-tijds zéér 'en vogue' in de Franse barokopera. In 2019 wordt operamuziek van J.B. Lully met alle vocale glans bekleed, gevolgd door oeuvre van J.Ph. Rameau in 2021. Het drieluik wordt in 2023 afgesloten met de haute contre die zong in de Parijse opera's van Gluck (Legros) met fragmenten uit on-sterfelijke opera Orphee et Euridice, waarbij Reinoud van Mechelen zelf het stemtype 'haute contre' op deze opnamen incarneert. Muzikaal gebeuren dat ophef zal maken in ern-stige muziekkringen! Kortelings confronteert hij ons met Dumesny, haute contre in dienst van Lully (toenmalige lieve-lingscomponist van De Munt).

Terwijl zij als echtpaar Reinoud van Mechelen-Anna Besson intussen ook een rustig eigen heem vonden in vertrouwd Brabants heuvellandschap, kozen zij en ensemble A Nocte Temporis de Lente 2020 uit voor een avond vocaal concert-toerisme: romantische uitstap naar de Schotse Highlands met Mendelssohn en Beethoven. Mooie droom geplukt in onmetelijk rijk muzieklandschap!

Els Van den Eynde

Met de HospiPlus-verzekeringen speel je op zeker

5 formules:

- Kostendekkend (basis)
HospiPlan & AmbuPlan
- Kostendekkend (comfort)
HospiPlus & AmbuPlus
- Naast jouw groepsverzekering
HospiContinu
- Vaste vergoeding
HospiForfait
- Medische kosten
MaxiPlan

vnz
Vlaams & Neutraal
Ziekenfonds

Ontdek meer voordelen op vnz.be of bel gratis 015 28 90 90
vnz, verrassend voordelig

(Echt: Vlaams & Neutraal Ziekenfonds, verzekering 250/01, verzekeringsovername 2000)

CULTUUR - FILM

Beste filmvrienden,

Zij die vroeger, zoals ik, regelmatig de filmzaal bezochten zullen deze zomer met veel plezier op Canvas genoten hebben van enkele oude meesterwerken. Ik citeer er sommige:

The Age of Innocence is een fijn Amerikaans kostuumdrama uit 1993, dat geregisseerd werd door Martin Scorsese. Dit betoverend schilderij-achtig meesterwerk dat verblindt door de traagheid, is een verfilming van de gelijknamige roman van Edith Wharton. De hoofdrollen worden vertolkt door Daniel Day-Lewis, Michelle Pfeiffer en Winona Ryder.

Van **Apocalypse Now** een film uit 1979 van Francis Ford Coppola met in de hoofdrollen Martin Sheen, Robert Duvall, Dennis Hopper en Marlon Brando als de geflipte kolonel Kurtz, onthouden wij de magistraal gemonteerde "hellicopter-scène" en vergeten wij de brutaliteit.

Midnight in Paris is een Amerikaanse romantische komedie, in 2011, geschreven en geregisseerd door Woody Allen. Het hoofdpersonage maakt kennis met de vorige eeuw en ontmoet beroemde schrijvers en artiesten, zoals Ernest Hemingway en Pablo Picasso. Uiteindelijk ontdekt hij dat het verlangen naar een "gouden verleden" iets van alle tijden is. Mensen verkiezen een nostalgisch en geïdealiseerd verleden, eerder dan het chaotische heden of de onzekere toekomst.

Breakfast at Tiffany's, een Amerikaanse filmkomedie uit 1961 onder regie van Blake Edwards, gebaseerd op de novelle van de Amerikaanse auteur Truman Capote, is het bekijken waard omwille van de tijdsgeest en de kostuums.

Ran, een verpletterende Japanse film uit 1985 van Akira Kurosawa. Was de duurste Japanse film die men ooit had gemaakt. Het verhaal van de film is gebaseerd op de tragedie King Lear van William Shakespeare en op het leven van daimyo Mōri Motonari. Zijn bekendste films zijn gesitueerd in Japans feodale periode (van de 13e eeuw tot de 17e eeuw). Verschillende van zijn plots zijn bewerkingen van William Shakespeares werk. De film is ook te bekijken als een aaneenschakeling van schilderijen.

In **Mulholland drive** doet David Lynch in 2001 het 'oude' Hollywood herleven. Hij voert een François Truffaut-achtige filmregisseur (Justin Theroux) ten tonele voert die in het ene geval gecorrumpeerd wordt en in het andere geval zelf corrumpeert. Op Internet zijn er talloze pagina's te vinden waarop over de symboliek en de 'juiste' interpretatie van deze ge-

heimzinnige film wordt gediscussieerd; is het een droom, zijn het onvervulde verlangens of is het omgekeerde chronologie?

Hable con ella (Praat met haar) is een Spaanse film uit 2002, geregisseerd door Pedro Almodóvar. De acteurs/actrices die grote rollen in de film spelen zijn: Javier Cámara, Darío Grandinetti, Leonor Watling, Geraldine Chaplin en Rosario Flores. De hoofdthema's in de film zijn: communicatie tussen de 2 seksen, eenzaamheid en intimiteit, geheimen en ontrouw en liefde.

Genoeg rond het verleden nu. Wat kunnen wij verwachten dit jaar? En dan hebben wij het over enkele series waar wij zeer benieuwd naar uitkijken. Ik vernoem er sommige:

The Mandalorian rond een planeet bevolkt door supercommandos(?) zal in november door de streamingdienst van Disney worden gelanceerd als een regelrechte TV-oorlog.

The Politician is een anthologie serie, een beetje een satire op de Amerikaanse politiek - een andere House of Cards. Het gaat over een president die allerlei obstakels moet overwinnen - niets nieuws zeker?

Unbelievable wordt volgens Knack-Focus misschien de verrassing van het jaar. De film is gebaseerd op een artikel An Unbelievable story of Rape dat in 2015 een Pulitzer won. Unbelievable is een waargebeurd verhaal van een achttienjarig meisje dat in 2009 een verkrachting door een onbekende man aangaf maar later aan de politie bekende dat zij het had verzonnen.

The Crown 3, jazekeer wat bekend. Elizabeth II wordt gespeeld door een nieuwe actrice Olivia Colman - iedereens favoriete koningin sinds The Favorurite De periode 1964-1970 wordt dit jaar behandeld: de dekolonisatie van het Britse rijk en de periode waarin een zekere prins Charles en Camilla Shand leerde kennen die na haat huwelijk in 1964 met Andrew Parker Bowles een meer bekende naam kreeg.

Verder komt er nog een interessante minireeks rond **Catherine the Great** waarin Helen Mirren Catharina II speelt.

In **The new Pope** krijgt Pius XIII de gedaante van Jude Law. In die serie kruipt Jude Law in de huid van Lenny Belardo, die als Pius XIII wordt verkozen tot de eerste Amerikaanse en jongste paus in de geschiedenis.

Veel kijkplezier gewenst!

Frank Goes

IN HET
VOLGENDE
NUMMER VAN
PERIODIEK

POLITIEKE
ACTUALITEIT

CULTUUR
BOEKEN
FILMS
TENTOONSTELLINGEN

CULTUUR
MUZIEK

CUSHING
Prof. Toni Lerut

**Glyfosaat
en
nierlijden**

Prof. Marc De Broe

MEDISCHE
ACTUALITEIT

(F)ACTUEEL

